

Fec. de Filas.

VLAHII DIN SERBIA

N SEC. XII—XV.

COMUNICARE CETITĂ IN ȘEDINȚA PUBLICĂ
A ACADEMIEI ROMÂNE DELA 27 IANUARIE 1922

DE

SILVIU DRAGOMIR

PROFESOR LA UNIVERSITATE,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Extras din «*Anuarul Institutului de Istorie Națională*»
din Cluj — pe 1921/22.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2009 00524

CLUJ

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL“

— 1922 —

Vlahii din Serbia

în sec. XII—XV.

(Cetită în ședința publică a Academiei Române la 27 Ianuarie 1922)

de **Silviu Dragomir**

Vlahii din statul medieval sârbesc, pe cari ni i-au înfățișat, în timpul din urmă, trei mari învățați slavi, Stojan Novaković¹⁾, Iireček²⁾ și Kadlec³⁾, așteaptă de mult să-și ia partea, ce li-se cuvine în știința noastră istorică. Deși s'au ocupat învățații amintiți, destul de amănunțit, de situația și rolul Vlahilor din statul Nemanizilor, totuș știrile privitoare la ei n'au fost încă adunate toate la un loc. Incercând o asemenea lucrare, credem că din analiza obiectivă a documentelor vom izbuti a pune câteva concluzii noi, de mare importanță pentru trecutul acestor frați ai noștri, pe cari de atunci i-a înghițit marea slavă, ce-i incunjura.

Intre hrisoavele crailor și domnilor sârbești ni s'au păstrat 39 documente, cari menționează pe Vlăhi. Dintre aceste numai unul datează din secolul XII. În secolii următori însă crește numărul lor așa că din al XIII-lea avem 6, din al XIV-lea cu totul 26. În fine, din jumătatea întâie a sec. XV-lea ne-au rămas iarăș numai 6 hrisoave. La aceste 39 de mărturii clare s'ar mai putea

¹⁾ *Stojan Novaković* s'a ocupat de această problemă în mai multe lucrări. În *Selo din Glas srpske kr. Akademije XXIV*, Belgrad 1891 înfățișează mai pe larg chestiunea Vlahilor din Serbia, pe care o discută apoi în: *Prvi osnovi slovenske književnosti među Balkanskim Slovenima*, Belgrad 1893; *Balkanska pitanja*, Belgrad 1906 și *Les problemes serbes* în *Archiv f. slavische Philologie* v. 33 p. 438 și urm. Până când în *Zakonski Spomenici srpskich država srednjega veka*, Belgrad 1912, sunt retipărite, deși nu totdeauna penibil exact, toate documentele, de cari ne ocupăm aici, *Zakonik Stefana Dušana*, în ediția dela 1898 (Belgrad) cuprinde de asemenea câteva observații.

²⁾ *C. Iireček*, *Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa* (Sitzungsberichte der k. böhm. Ges. der Wiss. hist. phil. Klasse) Prag, 1879, apoi *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* (Denkschriften der k. Akad. der Wiss. phil. hist. Classe 48—50 Bd. Wien 1901—03).

³⁾ *Valaši a Valašské Právo*, Praga 1916.

adăuga încă vre-o câteva diplome, una a regelui Stefan (c. 1215) și două ale banului Bosniei Mateiu Njnoslav (din anii 1235 și 1240, 1249), cari menționează pe Vlahi, dar înțeleg sub această denumire, în mod neîndoielnic, pe cetățenii orașului Raguză¹⁾.

Cel dintâiu hrisov sârbesc, în care se face mențiune despre Vlahi este al marelui jupan Stefan Nemanja²⁾ din anii 1198—99. Acest Domn, după-ce înoi statul sârbesc, adaugându-i ținuturi noi, se retrase în Athos, unde restaură mănăstirea Hilandarului, care fusese dărâmată până în temelii. Pe seama acestei mănăstiri ceru el dela împăratul bizantin câteva sate de „parici“, pe cari le dăruie ctitoriei sale, împreună cu patru prisăci și cu muntele Bogacia din principatul său și apoi urmează, în textul hrisovului, astfel: „iar dintre Vlahi județia lui Radu și George și de toți 170 de Vlahi“. Ceva mai jos autorul hrisovului revine la Vlahi și stabilește: „iar dacă ar fugi cineva din oamenii mănăstirii sau dintre Vlahi la marele jupan sau sub altcineva, să fie restituiți, dacă însă ar veni între oamenii mănăstirii dintre ai marelui jupan, să se întoarcă iarăș“.

În acest document nu se amintesc așezările (satele sau cătunurile) Vlahilor, ceea-ce l-a făcut pe Novaković să creadă, că ei nici nu aveau așezări fixe, ci făceau parte din categoria păstorilor nomazi, deși legătura lor de supunere statornică față de mănăstire e confirmată chiar prin pasagiul al doilea al cita-tului nostru. Dar părerea lui Novaković ni se pare eronată, căci Stefan Nemanja dăruind cele câteva sate de coloni din împrejurimea Prizrenului, îi acordă mănăstirii și pe cei 170 de Vlahi, pe cari, după cum vom vedea, îi vom găsi, în acelaș loc și în veacurile următoare, formând o proprietate statornică a Hilan-darului.

Cam în anul 1220, întemeind mănăstirea Žiča, pentru a stabili acolo locul de încoronare al regilor sârbești, Stefan, cel dintâiu rege încoronat (Prvovenčani), îi donează anumite proprietăți și privilegii, fixând totodată și câteva reguli pentru mănăstire³⁾. Satele dăruite par a se fi întins în jupele apropiate de

¹⁾ *Glasnik srpskog učenog društva* 47 p. 304—311; și *Zakonski Spomenici* p. 136—7, 144—46 și *Monumenta Serbica* ed. Fr. Miklosich, Wiena 1858 p. 24, 28, 31—32.

²⁾ *Zak. Spomenici* p. 384—5; în această colecție sunt indicate toate lucrările unde a fost tipărit cutare document.

³⁾ *Zak. Spom.* p. 571—5.

Žiça, iar trei dintre ele erau situate în Zeta. De asemenea obținu mânăstirea munți întinși cu pășuni de iarnă și de vară, după ceea-ce textul hrisovului, păstrat ca inscripție pe peretele mânăstirii, spune: „aceștia sunt Vlahii, pe cari i-am dăruit acestei biserici, numele lor e Gărd cnez cu copii“ și cu alți două sute, ale căror nume nu-l înșirăm aici. Pe urmă, după-ce amintește zece jupe pe cari le supune aceleiaș mânăstiri adaugă: „iar peste ceea-ce se acordă acestei biserici protopopul dela Curte să nu aibe nici o putere, ci venitul ori dela preoți ori dela Vlahi sau birul de pământ al popilor, ce se culege dela preoți, jumătate să se ia acestei biserici“. In textul aceluiaș hrisov de pe peretele bisericii se mai înșiră încă odată numele jupelor supuse jurisdicției arhiepiscopului din Žiça și anume Krušiljnica, Morava, Borač, două Lepenice, Bjelica, Ljevoč, Lugomira, Rasina, iar în locul celei de a zecea, Iechošanica, se adaugă: „și toți Vlahii regatului acestuia“. Apoi se mai spune: iar peste aceste jupe, pe cari le-am dăruit bisericii Mântuitorului nostru să nu aibe protopopul Curții nici o putere. Iar venitul dela popi sau Vlahi sau oamenii birnici, ce este bir popesc, care se ia dela oameni, să se ia toate pentru această biserică“. Tipărind textul acestui hrisov pentru monumentele sale juridice Stojan Novaković e de părere, că avem de a face cu repețirea unei și aceleiaș dispoziții. Dar și numai traducerea românească a celor două texte dovedește, că cel din urmă se deosebește de cel dintâiu și va fi fost adăugat textului original ceva mai târziu.

Nici în acest hrisov nu se face mențiune de așezări cu granițe fixe ale Vlahilor, dar că ei nu erau nomazi în așa măsură, cum îi crede Novaković, ne dovedește împrejurarea, că locuind în cele zece jupe supuse jurisdicției bisericii din Žiça, erau nevoiți a da preoților un bir permanent, cum dedeau de altminteri și țărani, cari lucrau pământul (zemljski ljudi). In textul documentului se face distincție clară între venitul, pe care-l culegea biserică dela preoți, dela țărani și dela Vlahi, a căror ocupație de căpetenie o forma, firește, păstoritul.

De o deosebită importanță rămâne însă faptul, că jurisdicțiunea arhiepiscopului din Žiça se întindea, pe lângă cele nouă jupe amintite și alte patru adăugate mai târziu, și peste „toți Vlahii din acest regat“. Cuvintele „kraljevska država“ înseamnă,

cum o dovedește un pasagiu premergător¹⁾, numai „ținut regal“ sau mai exact „regat“, — hujus regii imperii, din traducerea lui Kalužniacký²⁾. — Este limpede, că arhiepiscopul sârbesc, care își avea atunci reședința în Žiča, a obținut jurisdicția peste toți Vlahii din Serbia, deoarece aceștia formau o organizație specială, dar poate și din cauza, că tocmai eparhia arhiepiscopului se întindea pe teritoriul, unde Vlahii erau mai numeroși, (cursul inferior al Ibarului și al Moravei vestice).

Două hrisoave acordate de regele *Stefan Uroš I*, unul la 1253 bisericii Sf. Născătoare de Dzeu din Stagno (Stona), pe peninsula bine cunoscută, iar celălalt, între anii 1254—64, de reconfirmare pe sama mănăstirii Sf. Petru de lângă Lim, ctitoria lui Miroslav, menționează și donațiuni de Vlahi (36 familii)³⁾ alături de sate, vii, oameni și munți. Proprietățile dăruite erau situate în Zahlumia (hlumska zemlja), pe cursul de jos al Narentei, în peninsula și pe litoralul învecinat. Alte sate erau în jupa Brskovo, pe cursul râurilor Tara și Lim, și în ținuturile Hvosno și Držkovina (lângă Ipec). Apoi se adaug pășuni în Brskovo și se înșiră numele tuturor „Vlahilor bisericii“. Cuprinsul ambelor documente este aproape identic, cu deosebirea, că în al doilea se descriu mai detaliat granițele proprietăților donate, ceea-ce lireček o explică prin faptul, că episcopii din Zahlumia (Chelmo) și-au mutat reședința din mănăstirea Stagno în ctitoria lui Miroslav de lângă Lim⁴⁾.

Aceleiaș biserici i-a dăruit, între anii 1318—1321, regele Stefan Uroš II biserica Sf. Nicolae de lângă Sirotna⁵⁾: „cu toate satele și coloniile satelor⁶⁾, cu hotarele și cu Vlahii și cu munții“, apoi biserica cu hramul Născătoarei de Dumnezeu în Bistrița „cu toate satele, cu oamenii, cu coloniile satelor și cu hotarale“. și în fine biserica tot cu hramul Născătoarei de Dumnezeu în Kutanska „cu satele, oamenii, cu toate hotarale și cu Vlahii“. Intre anii 1324—25 regele Stefan Dečanski con-

1) Въ семь же храмуѣ спаса нашего здѣ да поставляють се вси кралне, хотеште быти дрѣжвѣ сѣи...

2) Hurmuzaki, Documente I/2.

3) *Zakonski Spomenici* p. 600—02 și 593—97 și *Spomenik* III p. 10.

4) *C. lireček*, Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien v. I. p. 47.

5) *Zak. Spom.* p. 597—8.

6) и съ заселіани

firmă cu aceleași cuvinte donațiunea aceasta,¹⁾ din care putem concluda la existența Vlahilor în judele Sirotina și Kutanska.

Când în anul 1280 regina văduvă Elena, bine cunoscută prin ctitoriile sale, face o donațiune²⁾ mănăstirii Sf. Nicolae de pe insula Vranjina (lacul Scutari), unde era reședința episcopilor de Zeta, ea dispune între altele ca „dintre boierii (БЛАГІЯ) mari sau mici și ceilalți nobili, fie sârb, fie latin, albanez sau vlah, cine ar îndrăzni să vateme sau să ia ceva dela acest sfânt hram, fie din sate sau oameni, fie din pășunile de iarnă sau de vară, fie din oarecari drepturi ale bisericii, să își atragă mânia și pedeapsa regelui. Importanța acestui document, ca și a diplomei regelui Stefan Uroš Milutin³⁾ din anul 1296, prin care donează aceleiaș mănăstiri satul Orachovo în Crmnica și care, în clauzula de încheiere, cuprinde aceleași dispoziții cu privire la Sârbi, Latini, Albanezi și Vlahi, consistă mai ales în împrejurarea, că se face deosebire clară între nobilii după origine sârbi, latini, albanezi sau vlahi. În această epocă deci cuvântul Vlah își păstra încă înțelesul etnografic, ba ce-i mai interesant, găsim între Vlahi chiar și nobili.

Regele *Uroš Milutin* renovează, în anul 1300, mănăstirea Sf. George de lângă Serava în Uschiub și îi confirmă hrisovul. Alături de numeroasele donații, cari i-le face, în hrisovul regelui se menționează de trei ori Vlahii și într'un chip, care acordă acestui document o mare importanță⁴⁾: „a așezat domnia mea pășune îngrădită vitelor Sfântului George, dela Zablján până la Kolušina Luka și până la viile dela Vodnena și Nerezka și Verichino Mjesto și Dragijev Lug. Și cine intră în acel loc îngrădit fie Sârb, fie Vlah, fie Bulgar să plătească 100 de perperi“. Ceva mai jos găsim în textul aceluiaș hrisov: „Și cari Vlahi se află sub Sf. George să le fie legea Sf. Simeon și a Sf. Sava, care o țin Vlahii din Mileševo și Studenica și să aibe a ara o zi de clacă, iar ceeace ară, să și secere și să cosească fânul dela roata caprelor...“ În fine mai adaugă autorul: „Și oricine ar veni (la târgul mănăstirii) fie Grec sau Bulgar, fie Sârb, Latin, Albanez, Vlah să plătească vama legală, ca la Htetovo și la Gradčanica și la toate celelalte biserici“.

1) *Zak. Spom.* 598—9.

2) *Zak. Spom.* 578—79.

3) *Zak. Spom.* 579—581.

4) *Zak. Spom.* p. 608—621.

Regele Uroš Milutin confirmând vechile privilegii ale mănăstirii Hilandar ori întemeind noul »turn« al acestei mănăstiri în Hrisia, pe malul mării, amintește de repetite ori de Vlahi. Astfel în hrisovul din anul 1282—1298 confirmă aparținerea vechilor Vlahi ai mănăstirii în frunte cu cnezul Voichna și îi dăruiește și pe alții noii în frunte cu Lala¹⁾. Vorbind apoi de munți și pășuni adaugă: „iar cine vine din țară streină, din afară de regatul nostru, la sf. biserică, fie paric, fie vlah sau orice strein, să fie ai sf. biserici“.

Intre 1302—1309 într'alt hrisov, mai general, al aceluiaș rege, după ce se confirmă în termeni identici donațiunile de Vlahi, se spune: „Și a văzut domnia mea, că sf. biserică dă în fiecare an plată la păstori 12 mânzi, de aceea i-am dăruit Vlahi și pe unii Vlahi i-am ales dintre Vlahii bisericii, ca să păzească iepele bisericei²⁾ și să nu ia nici o plată dela biserică, mai vârtos dacă perd ceva, să plătească, un cal cu 10 perperi, iar o iapă cu 20 perperi. Drept aceea i-am scutit domnia mea de toate robotele, și ale mele și ale bisericii, mari și mici; să nu dea nici un bir, nici din bucate, nici din vin, nici transport, nici cal, nici câine, nici apoclisjar, nici unui nobil al regatului, nici în Sf. Munte să nu se ducă cu nici o căraușie, ci să păzească numai iepele bisericii. Iar numele acestor Vlahi sunt: Voin cu frații și cu copiii... etc...« (urmează încă 15 familii cu preotul lor). Mai departe apoi continuă regele Uroš Milutin astfel: Și aceștia sunt Vlahii bisericii și aceștia să pască iepele: Uričič Radomir cu frații, Ian cu copiii, Dragoslav Dobretič cu frații, Bratoslav Mania cu copiii. Și am despărțit domnia mea 24 de iepe dintr'ale mele și le-am dat »turnului«, ce l-am zidit lângă mare și să le pască aceiași Vlahi, pe cari i-a dat domnia mea ca și iepele bisericii și să li-se dea sare cu iepele bisericii și mánzii bărbătești să fie duși la turn, iar călugării să nu aibe grije de alimentarea păstorilor, nici de îm-

¹⁾ Zak. Spom. p. 389 - 90.

²⁾ Intre textul lui Novakovich și cel publicat de Miklosich este o deosebire.

Miklosich: Тога ради приложихъ Влахе, и ине Влахе изъ-брахъ втъ цръковнихъ Влахе да пасоу Ковнае цръковне...

Novakovich: да того ради приложихъ Влахе да пасоу Ковнае цръковне...

brăcămintе și nici pe păstori să nu-i hrănească, nici să le dea dela biserică«. In fine dăruind și câțiva prisăcari mănăstirii, îi scutește de toate robotele domnești și bisericești: »ca și pe Vlahii susamintiți păstori«.

Intre anii 1309—1316, în diploma de danie a regelui Uroš Milutin pe seama »turnului« din Hrisia și a bisericii zidite lângă el cu hramul Înălțării Domnului, atașate de Hilandar, se aminteste¹⁾ și de biserică Sf. Nichita din Banja, în districtul Uschiubului: „cu satele și cu oamenii și cu Vlahii“. In alt hrisov²⁾ datat de Novaković la 1308 după ce spune regele Milutin, că a luat cu sabia dela Greci ținuturile Uschiub (Skopije), Ovčepolje, Polog și Dabra și a găsit, în ținutul Uschiubului, o mănăstire pustie cu hramul Sf. Nichita, pe care a restaurat-o, adaugă: „Și i-am dat satul Banjane cu toate hotarele și satul Prêbužda, Lopuša și Gluhe, iar în Gluhe pe Kalogeorge Rêpana și localitatea Krăstavac și un cătun de Vlahi“.

Cea mai însemnată ctitorie a regelui Stefan Milutin este mănăstirea Banjska, situată la nord de Mitrovița, pe Kosovo-Polje. Hrisovul, pe care l-a acordat acestei mănăstiri a fost tipărit, în două rânduri, de L. Kovačević și apoi de V. Jagić, iar regretatul nostru I. Bogdan ne-a dat un excelent rezumat.³⁾ In acest document se vorbește deja de »legea Vlahilor«, (ЗАКОНЪ ВЛАХОМЪ), care e precizată astfel: »ei nu au să plătească dijma mare, ci cea mică; să dea în fiecare an din cincizeci o oaie cu un miel, iar a doua stearpă. Iar dacă din vina lor se pierde vre-o iapă, cinci laolaltă să restituie iapa în anul dintâiu și nimic mai mult. Fiecare om să dea bisericii pe an câte două piei de miel; iar cari au sate, să cosească fân, câte trei zile, pe Kijereze ori aiurea pe aproape și să aducă, în fiecare an, câte un car de grâu și unul de vin, și să transporte sare bisericii, câte 40 de case zece cară, de unde le va porunci igumenul. Și cine-i voinic și n'are să lucreze lână pe seama bisericii, să dea pânză (окрои-е) și atât voinicul, cât și călătorul să transporte brânza dela munte, iar călătorul să pască și să tundă lâna, iar voinicul să păzească pe păstori. In caz de vreme rea atât voinicul, cât și călătorul să se ducă la oi. Și furtul dintre ei (se pedepsește) cu 6 boi, iar de cai cu 6 cai«.

¹⁾ Zak. Spom. p. 478—82.

²⁾ Zak. Spom. p. 476—78.

³⁾ Convorbiri Literare an. XXIV. Zak. Spom. 622—631.

Chiar dacă ne oprim numai pe un moment la acest pasăgiu, trebuie să îi recunoaștem importanța deosebită. Așezările Vlahilor din Sârbia medievală se numesc „cătune“, deși acest document ne îndreptățește a presupune, că unii Vlahi locuiau în sate și lucrau pământul, din rodul căruia erau puși la zeciuială. Cătunurile sunt înșirate cu numele: Pijanci, Sișatovci, Bâlgarski, Bareljevski, Proilovci, Ursulovci, Babojevci, Smudirog și Voisilci, și la fiecare cătun ni se dă și numele Vlahilor. Un teritoriu în Kijevo, ale cărui granițe ni-se fixează detaliat, se numește „țara Vlahilor“ (Земля Влашка). În fine o dispoziție interesantă se ia în ceea-ce privește căsătoria cu Vlahii: 1) Sârbul să nu se însoare între Vlahi. Dacă se însoară fără știrea igumenului, să-l prindă și să-l lege împreună cu Vlahul, la care s'a însurat și să fie întors, cu forța, la locul tatălui său. Iar cări vor fi bătrâni și nu vor putea să se întoarcă, nici unul să nu fie voinic, ci toți călători“. Acest pasagiu întregeste pe cel de mai înainte și ne dovedește, că între Vlahi existau două categorii: una a voinicilor, a doua, inferioară, a călătorilor (Кѣлатори). Novaković vede în acest loc o dovadă sigură pentru părerea, că sub Vlahi avem să înțelegem, în genere, pe toți păstorii și că regele sârbesc intenționa să oprească trecerea agriculturilor (сръвинь) în starea păstorilor (оу властѣхъ). Intru-cât populația sârbească se ocupa mai ales cu agricultura, iar cea românească, a Vlahilor, cu păstoritul, poate să aibe dreptate învățatul sârb. Dar nu ne este cu puțință să atribuim, în acest loc, cuvântului *Srbin* numai înțelesul de agricultor, deoarece, în cadrul aceluiaș document supușii agricultori ai mănăstirii se numesc, în genere „люди цръковни“ (oamenii bisericii) sau în special „мѣропси“ și „сокалници“, iar pe păstori îi cunoaște autorul, de asemenea, destul de bine, cu denumirea generală (пастыремь всѣмь) și cu numele feluritelor ramuri ale păstoritului (овчаремь и конюсомь и издничаремь и ковиларемь да се плакя како и оу Стоудници).

Cel din urmă hrisov¹⁾ al regelui Milutin, care l-a dat scurt înainte de moarte, s'a păstrat ca inscripție pe peretele mănăstirii Gračanica. Atât în ediția lui Miklosich, cât și alui Novaković textul e cam defectuos, totuș partea care ne privește e clară: „În locul Vlahilor din Dragobradići, pe cari i-am dat Sf. Stefan

¹⁾ *Mon. Serb.* p. 562 și urm. *Zak Spom.* p. 633—37.

(Banjska), am dăruit în schimb episcopiei din Lipljan pe Vlahii din Komaina, iar numele acestor Vlahi: Njegoslav cu frații¹⁾ și alte 24 familii. Apoi urmează astfel: „Iar aceștia sunt oamenii, pe cari i-am luat (ОДЪКРЪСМО) dela Strêz, Vlahii Voichna și fiii²⁾ etc. Mănăstirea Gračanica, un monument de rară frumusețe artistică, e situată nu departe de Priština, pe Câmpul Mierlei, iar satele, pe cari le-a obținut erau pe lângă Morava, Topolnica, Rodimlja și Sitnica, unde trebuie să așezăm și pe Vlahii amintiți aici.

Dela 1322—1331 stăpânește în regatul sârbesc bătrânul rege *Stefan Uroš III Dečanski*, dela care avem două hrisoave. Cel dintâiu¹⁾, din anul 1326, prin care se dăruiesc episcopiei din Prizren câteva sate și anume privilegii. Cu privire la Vlahi, iată ce dispune: Și mă rugă episcopul Arsenie din Prizren să-i împreună pământul Vlahilor (ЗЕМЛИО ВЛАХОМЪ) din Blatac, pe care-l posedă oamenii Domniei mele, dar nu i-l dăruie, ci îi adăugai toată pășunea oprită din Černooči, ca să-o împreune cu satul bisericii, pentru-ca să așeze pe el Vlahi de ai bisericii și pe oricine din oamenii bisericii și să aparțină bisericii, ca și celelalte sate ale bisericii. Iar pământul bisericii, pe care-l țineau Vlahii la Blatac, nu l-a luat Domnia mea, pentru sine, în schimb“. Se pare deci, că la Blatac »pământul Vlahilor« era învecinat cu pământul bisericii și că atât pe unul, cât și pe celălalt erau așezați Vlahi. Deci regele Uroš III mai acordă episcopiei din Prizren și un teritoriu, pe care îi dă dreptul să colonizeze Vlahi de ai bisericii, ceea-ce dovedește că și aceștia din urmă erau legați de un anume teritoriu.

Al doilea hrisov²⁾ al regelui Stefan Uroš III, de care voim să ne ocupăm, privește fondarea și înzestrarea mănăstirii dela Dečani, în apropierea șoselei, care duce dela Ipec la Djakovica. Mănăstirea din Dečani, atât de des cântată în poezia poporală sârbească, pe care ctitorul său o închină Pantocratorului, fu înzestrată cu hrisov în anul 1330. Din multe puncte de vedere acest hrisov are o deosebită importanță pentru cunoașterea vieții sociale a Serbiei, în jumătatea dintâiu a sec. XIV. Cât privește problema noastră în acest document găsim informațiuni prețioase, ale căror valoare crește și prin faptul, că cu

1) *Zak. Spom.* p. 638—42.

2) *Glasnik XII* și *Zak. Spom.* p. 646—55.

prilejul confirmării acestui hrisov, câțiva ani mai târziu, de către Stefan Dušan, modificându-se unele dispoziții, ele se și explică mai clar.

Îndată la început, autorul hrisovului spune, că a dăruit mănăstirii din Dečani »sate și cătune de Vlahi și Albanezi«, câte i-a fost cu puțință. Satele donate sunt înșirate cu numele și la cele mai multe ni-se dau și hotarele. În cel dintâiu hrisov se acordă Vlahii Ratiševci (17 case) cu hotarele, Vlahii Sušičani (29 case) cu hotarele, Vlahii Vardištani (11 case), la cari nu sunt specificate granițele, ci se spune numai în general: »cu hotarele lor« (своими мѣстами), asemenea și la Vlahii Lepčinovci (18 case) și la Vlahii Tudoričevci (29 case). La Vlahii Govnečie sau Svetovrački (35 case), cum se numesc în al doilea document, nu se pomenește nimic de hotare. În fine, regele mai dăruiește mănăstirii încă două cătune de Vlahi, cari aparținuseră lui Giuraš Vskorzinić, dintre cari într'unul se găseau 16, în celălalt 20 case. Vlahii din aceste cătune, ale căror granițe sunt iarăș indicate, se numesc în hrisovul al doilea „Vlasi Srēmljane“, probabil după originea lor, iar într'alt loc din hrisovul dintâiu se chiamă după capii, pe cari îi aveau: Vlasi Kostadinovci i Goilovci. În hrisovul al doilea se mai adaugă Vlahii Pagarušani (31 case) cu hotarele lor vechi.

Fiindcă după cum afirmă regele, n'a donat mănăstirii, decât puțini Vlahi și aceia săraci, el îi scuti de toate robotele și sarcinile domnești, precizându-le totodată și datorințele și anume Vlahii din cele două »cătune« aveau să păzească o herghelie de iepe, cealaltă herghelie o păzeau Vlahii Tudoričevci și Sušičani, oile le pășteau Vlahii Ratiševci și Svetovračani, vitele erau date în seama Vlahilor din Vardište, iar porcii în seama celor din Lêpcinovci. Documentul urmează apoi astfel: „Iar Vlahul, care păzește iepele, să nu ia simbrie (o parte din ele), ci să se susțină cu plată lunară, iar cari pasc oile, să iea la ziua Sf. George dela 100 oi o oaie cu miel și ce perde să plătească, iar plata lunară să-o iea. Sârbul să nu se însoare între Vlahi, iar de se va însura, să-o ducă între meropi«. În hrisovul al doilea în loc de fraza »să-o ducă între meropi« se zice »să devină călător«.

În fine mai este o deosebire între cele două hrisoave cât privește îndatoririle Vlahilor. Cel dintâi spune: „Vlahii să aducă din venitul bisericei sarea legală, iar ce vor aduce mai mult să

fie jumătate a bisericii, iar jumătate a Vlahilor, însă de va avea voie biserica, poate să le răscumpere și asta, până când în al doilea se spune pe scurt: și toți Vlahii și Albanzii de aici să transporte sarea bisericeii de la Sf. Serghie.

Cele mai numeroase hrisoave sârbești-privitoare la Vlăhi le avem de la țarul Stefan Dușan sub care statul medieval sârbesc își ajunsese apogeul. Mențiunea lor însă acum nu se mărginește numai la teritoriile amintite, ci depășește granițele vechi, descoperindu-i și în ținuturile cucerite de curând de la Bizantini.

Când se urcă pe tron Dușan, frontierele statului sârbesc începeau spre sud de Alessio lângă Marea Adriatică, înconjurau ținuturile Pilot, Debra și Polog, cu orașele Kičava, Veles, Prosek, Štip și se terminau spre sud de Velbužd (Küstendil).¹⁾ Încă în 1334 după ce năvăli cu Syrgianes, un comandant bizantin rebel, până în fața Tesalonicului, obținut de la Andronicos III Strumica și Prilep. Câțiva ani mai târziu, după moartea împăratului Andronic, izbucni în Bizanț un înverșunat război civil. Țarul sârbesc sprijini pe talentatul Ioan Cantacuzen, căruia îi oferi ospitalitate și ajutor efectiv în situația sa strâmtorată. În răstimpul acestor lupte ocupară Sârbii Kroja (1345), apoi în toamna aceluiaș an, orașele Berat și Valona din Albania și Castoria în Macedonia. Atunci căzură și orașele Berrhoa și Ochrida, ca și Serrai (sârbește Ser), care nu se predete decât în Octombrie 1345. Spre est mai ocupară Sârbii Drama și Philippi, iar lângă țărmurile mării orașul Chrysoopolis (acum Orfano). Christopolis (Cavalla) rămase ca cetate de graniță în posesia Bizantinilor. După ravagiile epidemiei de ciumă, în anul 1348, Dușan năvăli în Epir și ocupă Ianina, Arta și celelalte orașe, iar boerul său Preljub cuceri întregă Tessalia pentru a asigura țarului sârbesc titlul strălucitor de „imperator Raxie et Romanie, dispotus Larte et Blahie comes”.²⁾ Βλαχία este firește Tesalia.

Cu prilejul acesta în anul 1348 fură redactate cele două hrisoave ale lui Stefan Dușan,³⁾ prin care se confirmă mănăstirii Sf. Gheorghe din Zablantia în Tesalia posesiunea satului

1) K. Jireček, Geschichte der Serben I. p. 373.

2) Idem, p. 394—95.

3) Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale 1915 p. 120—121. Diplomele tipărite de Veis în Βυζαντις (II, 1911) sunt reproduse și de Novaković.

cu acelaş nume, iar mănăstirei Likusada situată tot în Tesalia, în ținutul Tri kalei, mai multe moşii. De observat este, că între oamenii celei dintâi mănăstiri se pomeneşte un Crăciun (Κρατζουνην) şi un Dobrilă (Δομπριλαν) amândoi probabil Români.

Intre anii 1334—46 trebuie să aşezăm documentul lui Stefan Dušan,¹⁾ prin care se confirmă mănăstirei Hilandar o donaţie a boerului Maljušata, anume biserica Sf. Nicolae din Vranje cu satele şi hotarele, ce le aveau, cu viile şi cu cătunurile, cu livezile, morile şi cu toate drepturile acelor sate. Vlahii de pe proprietatea acestei biserici locuiau într'un sat şi în cătunul său numite amândouă Psoderci. Ni-se dă şi numele celor 40 familii de Vlahi, asemenea şi hotarele satelor. Legea Vlahilor (ЗАКОНЪ ВЛАХОМЪ) ne aduce ceva ce nu am întâmpinat până acum: „Care se numeşte voinic să dea de ziua Sfântului Dumitru un suman roşu, iar ceilalţi Vlahi să lucreze lâna, de fiecare om câte o bucată, iar restul lânei să o lucreze în jumătate. Iar când se concediază păstorul, Vlahii să păzească iepete pe jos şi de-a călare şi să meargă cu igumenul şi cu economul unde le va porunci, şi să transporte sarea şi orice va fi de trebuinţă mănăstirei. Iar când vor lucra via să li-se dea pâne şi vin dela biserică. Vitele pe cari le pasc să le pască pentru plată în vite. Când pasc mai mult de un an, să-şi ia drept parte (beljeg) un mânz, iar în anul următor îndată să şi-l scoată. Iar igumenul din Hilandar să-şi ia în fiecare an câte doi cai.«²⁾

Evident că şi aici recunoaştem cele două categorii de Vlahi, voinici şi ceilalţi nenumiţi de aproape, dar cari trebuie să fi fost călători. Obligaţiunile impuse Vlahilor au un interes deosebit şi ne completează cele ştiute până acum despre ei.

În anul 1335 cu prilejul cuceririi oraşului Prilep donează mănăstirei Treskavac din acest oraş un hrisov pentru a-i întări proprietăţile. Intre satele cari sunt amintite remarcăm unul cu numele Moghiliţa, apoi siliştea pustie Pitici cu câmpul şi cu pădurea, şi Siliştea Vâlcea (ВЛЧЯ) aşezată de Milutin (Sveti Kralj³⁾) în ținutul Babunei. De însemnat e că acestei mănăstiri i-se donează şi biserica Sf. Nicolae din Lerin (Florina) spre sud de Bitolia, »pe care a vândut-o Episcopul românesc, cu

1) Novaković, Zak. Spom. p. 413—16.

2) *Idem*, p. 664—7.

3) Novaković, Zakonik Stefana Dušana, Belgrad 1898 p. 193.

oamenii, cu viile, cu câmpul, cu izvoarele și cu toată stăpânirea și drepturile.¹⁾ Se pare că acest Episcop își avea reședința în Prilep sau într'alt oraș apropiat, deoarece Dușan îl oprește de a impune »СЪБЪХЪ« și îi acordă numai dreptul de a fi pomenit, dispunând ca mănăstirea să fie sub jurisdicția Archiepiscopului, „cum scrie în toate hrisoavele grecești“.

Cea mai însemnată ctitorie a lui Stefan Dușan a fost mănăstirea Sfinților Archangheli Mihail și Gavril din Prizren, pe care întemeetorul său a înzestrat-o cu proprietăți și privilegii deosebite. Hrisovul acestei mănăstiri domnești a fost publicat odată de Hașdeu în Archiva Istorică III, unde marele savant a dat și o seamă de explicații judicioase asupra deosebitelor probleme, pe cari le-a întâmpinat.

În documentul dela Prizren (1348—53²⁾ ca și în celelalte hrisoave mari ni-se dă și legea Vlahilor (ЗАКОНЪ ВЛАХОМЪ) în următorul mod: »să dea dela fiecare 50 câte o oaie cu miel și una stearpă și tot în anul al doilea să dea câte un cal sau 30 perperi, cum dădeau împărăției mele și de acum înainte să nu mai dea împăratului. BC Și să dea dela fiecare casă câte o piele de miel și una de miel lăpădat, iar cari sunt închinători (ПОКЛОННИЦИ) să se zăciuiască singuri, dând toamna pături și primăvara câte doi berbeci bătuți. Iar Vlahii săraci să lucreze lână bisericei cum le va porunci igumenul. Ceilalți Vlahi să dea haine și clașne și să poarte sare, iar la iernatici să cosească fân pentru iepe și să repare cetățile, să construiască stâna și să păzească pe păstorii dela iepe și să transporte bucatele și sarcinile pentru igumen“.

Între celelalte dispoziții cari se mai iau cu privire la Vlahi remarcăm pe aceea, în care se spune ca nici un om bisericesc, nici Vlah și nici Sârb să nu facă oaste și mai departe iepele să le pască Vlahii Dobrușnici, cari au să capete simbria la Sf. Dumitru doi mânzi sau 10 perperi și plată lunară și sumane și încălțăminte și restul venitului să-l dea ca și ceilalți Vlahi.

Documentul din Prizren amintește de Vlahii din Blatac pe care Dușan îi donează mănăstirii, îi înșiră pe, toți în frunte cu Baislav premikjur, și le descrie în mod amănunțit granițele. Deși

¹⁾ „ШТО ПРОДАДЕ ВЛАШКИ ПИСКОУПЪ“. În Glasnik XLI p. 356; în loc de ПРОДАДЕ Novacovici a cetit ПРИДАДЕ = a adăugat.

²⁾ Glasnik XV.

nu se amintește direct, totuși se pare că și cătunele Guncati, Golubovci și Kostračani, Dragolievci, Sinainci și Pinușinci, erau locuite de Vlahi. Dela Vlahii din Golubac luă Țarul o parte din teritoriu, pentru ca să i-o dea lui Gheorghe Nenișici, dar văzând, că e „cu dreptate“, despăgubi pe Vlahi cu jumătate din Ploča.

Numele de persoane, pe cari ni le-a păstrat acest hrisov ne oferă cel mai interesant material privitor la vechile nume ale Vlahilor din Serbia, material care a fost suficient exploatat și de către filologia noastră.

Celelalte hrisoave ale țarului Stefan Dușan, care se mai ocupă de Vlahi, au darul să contribuie cu lămuriri foarte utile pentru cunoașterea lor mai amănunțită. Astfel¹⁾ când între anii 1334—46 Țarul Dușan împreună cu fiul său Uroș înosec biserica din Htetovo și îi donează oarecari sate, ei îi dăruiesc și un munte „Nanov Dol“ și se îngrijesc ca să nu-i turbure nimeni, nici dintre boeri, „nici ierbarii (травничари) nici Albanezii, nici Vlahii“. Credem a nu greși dacă vom căuta muntele acesta în apropiere de Htetovo, unde se pare că erau situate și celelalte moșii ale bisericii pomenite.

Unul dintre oamenii de frunte ai țarului, Despotul Iovan Oliver, înălță la 1341 o mănăstire în Lesново lângă Zletova²⁾, pe care o închină arhanghelului Mihail. Între satele și metohurile ce i le dăruie, găsim și un „cătun de Vlahi“, pe care-i așeză el însuși (и катоунь влахъ настрон). Din diploma de confirmare a acestei donațiuni de către Stefan Dușan (1347—1350) reese că acest cătun era așezat ca și satele Bakovo, Dobrejêvo, Drêvno nu departe de biserică³⁾.

În 1348, cercetă Țarul sârbesc mănăstirea Hilandarului, căreia îi confirmă din nou toate proprietățile donate de înaintașii săi și adaugă încă câteva noi, între aceste din urmă din țara sârbească (по земан сръвскои) găsim și satul Petračea cu Vlahii cu coloniile și cu drepturile, apoi pe păstorii de cai Goračevci, satul Ponișa lângă Morava, cu Vlahii și cu munții de asupra Ipecului și din sus de Biela Vodița, precum și satul Vlahilor Dobrodoljane, aceștia din urmă în ținuturile Prizrenului⁴⁾. La 1355 Țarul Dușan eliberând o pășune îngrădită a Hilandarului

1) Novaković, Zak. Spom. p. 657—661.

2) *Id. m.* p. 675, Glasnik XIII p. 293.

3) Novaković, Zak. Spom. p. 676—81.

4) Zak. Spom. p. 418—23.

dela Ponorac, Kruščica și Labić oprește pe „ori-ce nobil, mare sau mic“, ca și pe „oricare vlah sau albanez“ de-a paște acolo¹⁾.

Trei dintre hrisoavele lui Dușan se pare că fac distincție între naționalitatea Vlahilor și Sârbilor. Intr'unul din anul 1353 dăruit Mitropolitului Iacob din Sero și Mănăstirei din Prisren, se spune²⁾ că Vlahii, cari își mână iarna vitele la iernatic, pe pământul bisericeii, să dea birul de iarbă după lege, asemenea și Sârbii. Evident că aci nu e vorba de Vlahii păstori și de Sârbii agricultori, ci de cele două naționalități, cari se găseau pe valea râului Pșina. In tocmai așa vorbește Dușan și în diploma, prin care scutește pe Raguzani de plata vămei ce le-a impus-o boerul Dabiživ în Trebinje³⁾. El scutește de vamă pe negustorii Raguzani, pe Vlahi și pe Sârbi cari întră și es din Raguză. Cât de clar se ținea seama de naționalitate supușilor în cancelaria acestui țar, o dovedește un hrisov al său din anul 1353, în care între oamenii dăruți unui boer din Iștip se numesc în special Giurg Dankovici, Manoo Vlah, Gin Arbanasin, Stan Gudoie, Vălčina, Dragoslav Vlah, Radovan Golemčik și Dragoslav Srbîn⁴⁾, ceea-ce ne prezintă un destul de plastic tablou etnografic al țării.

După moartea lui Stefan Dușan începe decadența statului sârbesc. Succesorilor săi nu le fu cu puțință nici să mențină unitatea internă a țării, față de prepotența unor boeri aproape independenți, nici să o aperse de marea primejdie a Osmanilor, cari trecuseră în penisula balcanică. Resursele materiale ale Domnilor sunt acum mult prea reduse de cât se poată fonda mănăstiri noi. In curând ocupă Turcii partea cea mai mare din peninsula balcanică, și pas de pas, ajung stăpâni peste posesiunile de odinioară ale vechiului stat sârbesc, până când, în fine, izbutesc ași întinde puterea și peste ținuturile de baștină ale Nemanizilor și să înfrângă eroica rezistență a ultimilor despoți sârbi.

De aceea în epoca aceasta abia dacă mai găsim donațiuni făcute mănăstirilor, ca în vremurile anterioare. Nici Vlahii nu se mai amintesc în restimpul până la moartea lui Gheorghe Brankovici (1456) de cât de patru ori. Odată în hrisovul lui Kostadin Dejanović, dăruit în anul 1381 Hilandarului, în care vor-

1) *Zak. Spom.* 428—432.

2) *Zak. Spom.* p. 701—705.

3) *Zak. Spom.* p. 167—8.

4) *Zak. Spom.* p. 306—07.

bește și de o siliște cu numele „Nastroi“ unde au locuit Vlahi¹⁾. Altădată în Martie 1382 cu prilejul confirmării de către Cnezul Lazar și patriarhul Spiridon a întemeerii mănăstirii Drenča, ctitoria călugărului Dorotei²⁾. Acestei mănăstiri i-se donează „Vlasi Šiljegovci cu oamenii așezați și cu hotarele lor“. Celelalte sate donate sunt situate mai în spre nord și între ele găsim unul în ținutul Braničevului, care se chiamă Bunei.

Al doilea hrisov este al Despotului Gheorghe Brankovici dela 1 Septembrie 1428, prin care confirmă baștina čelnicului Rădici și în dăruiește în districtul Kučevo satul Vlahilor Radivo evci și satul Vlahilor numit Košarna, iar lângă Rudnik satul de Vlahi cu numele Voikovci³⁾.

Al treilea document care vorbește de Vlahi este al Voivodului Juraj, un nepot al Herțegului Hrvoie din Bosnia, care restituie unele proprietăți ale câtorva magnați bosnieci. În acest document (1434) se vorbește și de Vlahii Voihnići, Pribinovići și Hardomilići, cari formau evident trei sate de Vlahi, pe când celelalte sate pe cari le enunță voevodul erau probabil sate sârbești. Astfel atingem acum și vestul peninsulei balcanice, unde se refugiază populația, care nu putea suporta jugul turcesc, și unde așezările lor noi alături de cele vechi le avem descrise în studiile lui Iireček⁵⁾.

Cele cinci hrisoave sârbești, cari ne-au mai rămas vorbesc tocmai despre Vlahii așezați aici, în Bosnia și în apropierea Raguzei. Toate cinci ne prezintă un vechiu privilegiu obținut de Raguzani încă dela țarul Stefan Dušan, pentru desfacerea liberă a negoțului lor. Astfel avem o diplomă dela Vuk Brankovici, (1386), alta dela Despotul Stefan (1405), a treia dela Gregor și Gheorghe Brankovici (1405) și în fine câte una dela Gregor Vucosalici (1418) și Despotul Gheorghe Brankovici (1428—1445). Textul la toate aceste confirmări⁶⁾ este identic: „Ori cine ar merge din țara noastră în Raguză, fie Sârb sau Vlah, sau ori ee om ar fi, pentru negustorie, să se ducă liber“. În text se face distincție în asemenea chip între Sârbi și Sași, astfel că sub

1) *Zak. Spom.* p. 453—55.

2) *Novaković Zak. Spom.* p. 761—64, *Glasnik XXIV* p. 260.

3) *Spomenik III* p. 8—9.

4) *Novaković, Zak. Spom.* p. 337—9.

5) *K. Iireček, Die Wlachen u. Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa, Praga 1879.*

6) *Novaković, Zak. Spom.* p. 203—04, 218—221, 221—5, 227, 231—6

Vlahii menționați în acest loc avem să înțelegem pe păstorii, cari nu și-au pierdut încă naționațitatea românească.

Cu aceasta se mântue seria documentelor cari menționează pe Vlahi în cuprinsul vechiului stat sârbesc. Ea nu e completă de oare ce hrisoavele unora dintre cele mai mari mănăstiri sârbești nu au fost încă descoperite. Dar știm că tocmai aceste mănăstiri (Mileševo, Studenica, Morača) aveau Vlahi pe proprietățile lor¹⁾. Pe temeiul materialului prezent punem câteva din concluziile cari ni se imbie.

Vlahii din statul medieval sârbesc menționați în secolul XII—XV reprezintă resturile populației românești, care în evul mediu era răspândită aproape în toate părțile peninsulei balcanice. Textul hrisoavelor sârbești ne dovedește că pâă în secolul XV s'a păstrat noțiunea etnografică a cuvântului Vlah, deși după toată probabilitatea ei începuseră deja a se asimila cu elementul sârbesc. Cam pe la 1500 un cunoscut călător prin Peninsula Balcanică „*Petantius*“ distinge încă în Serbia pe sălbăticii și războinicii „*Rasciani*“ de lângă Dunăre și Sava, de Valahii bogați în turme și locuitori în munți pe cari însă îi numește neam sălbatic de oameni. În secolul XVII după mărturia lui Lucius, Vlahii din munții Rasciei, ca și aceia din Bosnia și Croația nu mai păstrau în limba vorbită nici o urmă a romanității lor de altă dată²⁾.

Ca și în Tesalia și Epir ori în munții Bulgariei ocupația de căpetenie a populației românești în Serbia o forma păstoritul. Munții întinși ai Serbiei erau foarte acomodați pentru pășunile cari le căutau Vlahii iarna și vara. Regele sârbesc era la început stăpân exclusiv peste acești munți, cari despărțeau judele deolaltă. Mai târziu obținură astfel de proprietăți și mănăstirile cărora le-a făcut donație Regele, după cum arată hrisovul de la Dečani a regelui Uroš. Abia în secolul al XIV-lea izbutiră și câți va nobili a-și asigura posesiunea astor fel de munți. După obiceiul vechiu, Vlahii păstori se mișcau cu turmele lor de la un loc într'altul; primăvara se urcau mai sus la munte, de unde se coborau numai toamna spre a se așeza în iernatițe. De aceea pomenesc documentele sârbești despre văratice și iernatice, care uneori se găseau în apropiere nemijlocită de olaltă.

1) *Novaković*, Selo. în Glas XXIV p. 48.

2) *Iriček*, Die Romanen in den Städten Dalm. I p. 41.

Trecerea păstorilor de la văratic la iernatic aducea proprietarilor mare venit. Zaconicul Țarului Dușan orânduiește că unde se oprește în sat vre un Vlah sau Albanez, în acel sat să nu se mai oprească altul venind pe urma lui. Dacă va sta însă cu forța, să plătească gloaba pentru ceartă și prețul pentru pășunat. Gloaba ce se lua în asemenea cazuri era de 100 perperi.²⁾

Pentru pășunatul în iernatic, păstorii plăteau de obicei o taxă numită travnina (ierbărit) pe care o ridicau așa zișii ierbari (travnîčari). În zaconicul lui Ștefan Dușan ni-se arată în ce anume consista ierbăritul: »la care boeri ar veni vre un om să ierneze, are să-i dea ierbărit de la 100 de iepe una, de la 100 oi una cu miel iar de la 100 vite una«.

Documentele mănăstirești ne arată pe moșiile bisericești două categorii de Vlahi. Unii fără de îndatoriri speciale, cari prin păstoritul pe munții mănăstirei, pentru care plăteau dajdiile cuvenite, aduceau venit însemnat. Acești Vlahi nu erau scutiți de nici o robotă și de nici un bir. Ei erau supuși bisericei întocmai ca ceilalți oameni din sate, după cum spune Uroș III în hrisovul dăruit Episcopiei din Prizren. Cu alte cuvinte erau tratați mai favorabil, nu erau datori a face oaste și nu erau supuși de cât jurisdicțiunii judecătorești a bisericelor la cari aparțineau.

Când regii sârbi au început a dărui Vlahi ctitoriilor mănăstirești, le stabiliră anumite legi, mai întâi la Studenica și Mileșevo, cari nu ni s'au păstrat, dar pe cari le amintește regele Milutin în donațiunea făcută mănăstirei Sf. Gheorghe de lângă Serava (1300).

Obligațiunile împuse Vlahilor în celelalte hrisoave și în deosebi „legea Vlahilor“ din documentul dela Banjska a lui Milutin, hrisovul de la Vranje și cel dela Prizren a lui Dușan, ne dau o icoană destul de fidelă despre îndatoririle la cari au fost supuși.

În general putem spune că ei se îngrijeau de toate produsele păstoritului, lor le se încredința cultivarea tuturor soiurilor de vite și li-se pretindea executarea transporturilor de tot felul. Vlahii erau datori a presta anumite cantități de blănuri de miel, a prelucra lâna, a țese pături și clașne. Despre brânzeturi nu se amintește categoric, dar faptul că li se cerea transportul brânzei ne face să credem că erau obligați a da și anu-

²⁾ Art. 77.

mite cantități din acest produs atât de bine cunoscut al păstoritului.

Transportul de mărfuri din Raguză și alte centre comerciale îl executau tot Vlahii. Chirigii Vlahi de pe litoral se numeau turmari (dela turma, caravană) cuvânt care se întrebuițează și astăzi la Muntenegreni. În documentele Raguzane sunt pomeniți adesea-ori cum se coboară până pe litoral, pentru a cumpăra sarea, iar în hrisoavele sârbești toți Vlahii sunt ținuți a transporta sarea de la Sf. Serghie, portul riveran pe lângă Scutari, unde erau cele mai mari depozite din acest articol.

Cealaltă categorie de Vlahi o întâlnim adesea în documentele mănăstirei: Vlahii păstori, cari pășteau vitele, caii sau oile mănăstirilor pentru anumită plată. Hrisovul mănăstirii de la Dečani ne dă un exemplu interesant despre acești Vlahi. Unii aveau să pască herghelii de iepe, alții turme de oi, iar alții vite cornute ori porci. Hrisovul de la Hilandar al regelui Miluțin, după ce spune că Vlahii donați mănăstirei pentru paza hergheliei au să îndeplinească acest serviciu fără de plată și cu răspundere, spune că mai înainte li se da păstorilor pe an câte 12 mânzi. De aceea regele i-a eliberat de toate robotele regale, atât cele mari cât și cele mici și anume de transportul bucatelor, a vinului însoțirea cailor și câinilor, a trimișilor dela Sfântul Munte și de călărie la muntele sfânt cu orice sarcină.

Vlahii mănăstirei de la Dečani, cari erau puțini și săraci fură scutiți de asemenea de toate robotele și sarcinele domnești, iar Vlahii săraci ai mănăstirei de la Prizren erau obligați a lucra numai lâna bisericeii.

Cred însă, că am greși, dacă am presupune că Vlahii din Serbia se îndeletniceau exclusiv cu păstoritul. Documentele păstrate ne dovedesc, că erau și Vlahi, cari aveau moșii în sate, unde lucrau pământul și vechimea unor asemenea mărturii se poate reduce chiar până în epoca lui Simeon Nemanja. Hrisovul dat de către regele Uroš Milutin mănăstirii Sf. George de lângă Serava în Skopje, când dispune Vlahilor să facă o zi de clacă la arat, iar ceea-ce ară, să și secere și să cosească o anumită porțiune de fân, invoacă exemplul lui Stefan Nemanja și a Arhiepiscopului Sava, cari au luat aceeaș dispoziție cu privire la Vlahi, în hrisoavele dăruite mănăstirilor dela Studenica și Mileševo. În documentul dela Banjska se pomeneste

clar de Vlahii, cari aveau sate, erau deci agricultori, iar în numeroase alte hrisoave îi vedem datori a presta anumite biruri din bucate și vin, ori a lucra viile mânăstirești, pe care lucru, se pare, că îl pricepeau foarte bine. Terminul de «zemplja vlachom» (pământul Vlahilor) presupune de asemenea niște proprietari statornici, cari nu-și mutau neconținut domiciliul rătăcind dintr'un loc într'altul. Așezările Vlahilor le întâlnim adeseori ca locuri fixe pentru delimitarea moșiilor. În documentul dela Dečani granița unei moșii începe lângă Čabić, între Iešanica și Prizren „отъ Влахъ Светостефанскихъ“ = dela Vlahii mân. Banjska, în acelaș document altădată granița trece lângă Kumanovo „оузь доль оу Влашька коучиша“ = prin vale lângă casele Vlahilor. În fine amintim, că într'o listă din 1346 a averilor mânăstirii Htetovo găsim și „нива дана отъ фраццла за доушоу“ = holda dăruită de Frățilă pentru suflet.¹⁾

În ceea-ce privește condiția socială a Vlahilor din Serbia documentele dela Banjska și Dečani fac deosebire între voinici și călători. Cei dintâiu se găseau, fără îndoială, într'o situație mai favorabilă, decât călătorii și sunt identici cu „поклонници“ din documentul dela Prizren, cari în afară de darurile obișnuite, pe cari le vor fi dat mânăstirii, aveau dreptul să se zeciuiască singuri. Într'un document al regelui Stefan Uroš II (1300) către mânăstirea Sf. Gheorghe de lângă Skoplje se donează un sat, în care Manota, ginerile lui Dragotina, avea să lucreze mânăstirei după legea voinicească (оч воиничьски законъ) și anume „да моу се конь не товарн и товаре да не воде“ = calul să nu i-se însărcîneze, nici să poarte sarcini.

Vlahii călători, dimpotrivă, pe lângă faptul, că erau obligați a presta tot felul de servicii, în legătură cu păstoritul, mai erau datori a-și da caii pentru transporturi și a face, pe chirigii statului sârbesc. Din modificarea, pe care a adus-o Stefan Dușan textului original al hrisovului dela Dečani, se pare, că acești „călători“ erau considerați în aceeaș treaptă socială, ca și »meropii«, agricultorii cu drepturi limitate. Ei sunt, fără îndoială, acei βλάχοι ἑδιδται ai lui Cedren, pe cari d. Iorga, încă în 1913 i-a tradus exact »Vlahi chervanagii«.²⁾

¹⁾ Spomenik III

²⁾ Însemnările unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, Anal. Acad. Rom. (Mem. Secț. Ist.), p. 733.

O lumină neașteptată aruncă documentele sârbești și asupra organizației bisericești a Românilor din peninsula balcanică. Hrisovul regelui Stefan Prvovenčani îi supune pe toți Vlahii din regatul său jurisdicțiunii bisericești a arhiepiscopului sârbesc, care își avea atunci reședința în mănăstirea Žičei. E vorba, de sigur, despre Vlahii, ce se aflau în teritoriile de curând cucerite dela Bizantini. Tocmai în această epocă se amintește în cataloagele arhiepiscopiei din Ohrida, un scaun episcopesc al Vlahilor (*ὁ Βρεανότι ἡτοι βλάχων*¹⁾), pe care, cunoscând așezările Românilor în aceste părți, trebuie să ni-l închipuim în *Vranje*, orașul, care a fost adăugat Sârbiei, împreună cu toată valea Moravei, de către Stefan Nemanja. Episcopul Românilor dispare apoi, pentru câțva vreme, pentru a reapare numai la anul 1335, cu reședința mai în spre sud, la Lerin sau Prilep. Se pare, că numai stăpânirea bizantină era favorabilă episcopului românesc, care, după cucerirea acestui teritoriu de către Sârbi, dispare definitiv.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Byzantinische Zeitschrift II. B. (1893) p. 60. Anna Comnena (Bonn) I. 439,5 vorbește de Vulkan, care a năvălit până la Vranje (*καὶ ἀρχὴ Βρανέας φθάσας*).

Legenda lui Dragoș.

Contribuțiuni pentru explicarea originii și formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei

de ROMUL VUIA¹⁾.

Fără îndoială, că între tradițiile noastre istorice, cea mai importantă este cea a descălecatului lui Dragoș Vodă, căci e în legătură cu întemeierea principatului moldovenesc și originea capului de bour din stema acestei țări. Cercetarea acestei legende sub toate raporturile nu numai că prezintă un deosebit interes științific, dar e totodată și o datorie națională.

Lucrări atingătoare la aceasta chestiune nu lipsesc. Astfel, din punct de vedere eraldic, s'a ocupat P. V. Năsturel²⁾. Avem și o încercare a P. S. S. Episcopului Ghenadie³⁾ de a interpreta diferitele semne ale stemelor noastre; iar cu determinarea speciei animalului vânat de Dragoș-Vodă s'a ocupat E. Botezat.⁴⁾ Nu s'a cercat însă, cel puțin după cunoștințele mele, de a arăta origina a însăși legendei și a interpreta cuprinsul ei.

Căci trebuie făcut distincție între colonizarea Moldovei de coloniști români veniți din Maramureș, care este un fapt istoric și legenda descălecatului lui Dragoș Vodă, care este o legendă și intră deci în domeniul folklorului. A interpreta această legendă din acest ultim punct de vedere, se va încerca în lucrarea de față. Nu vom căuta deci, întru cât corespunde adevărului istoric relațiunile din această legendă, nici chiar partea ei eraldică nu ne interesează⁵⁾.

1) Lucrare citită în Seminarul de Istorie veche a Românilor, al d-lui profesor Ai. Lăpădatu. Se dă publicității cu unele modificări și cu gândul de a o desvoltă într'o cercetare mai completă.

2) Stema României, Buc., 1892 și Eraldica în fața P. S. S. Episcopului Ghenadie, Buc., 1895.

3) Eraldica vechie a Românilor, Buc., 1894.

4) „Bourul și zimbrul“ în An. Acad. Rom. XXXVI, Mem. Sect. științifice, no. 3.

5) Steme cu cap de bour se găsesc și la alte popoare, ca de pildă la Sârbi în stema despoșilor George și Ioan Brancovici, cf. Turul, Budapesta, XXVI, 3, p. 102 și dr. A. Ivić, Stari Srpski pečati i grbovi, 1910, fig. 50, 53, 77.

În eraldica polonă în versuri a lui W. Potocki și în a lui S. Okolski, [Orbis Poloni, Cracoviae, 1643, II, p. 454, 606. III, p. 289.] se găsesc mai multe blasoane polone cu cap de bour. Tot cap de bour are și sigiliul orașului Sighetul Marmației.

